

Yabancı sermayeli firmalar, dünya piyasasından çok düşük fiyatla satın alınabilecek hammaddeleri yüksek fiyatla ithal etmekte ve maliyet fiyatlarını arttırarak büyük karlar elde etmektedirler.

İlaç Sanayinin Yapısal Analizi...

*Aralık 1979 / Havan Dergisi
(Doç. Yalçın Ulukaya ile)*

7

ürkiye ilaç Sanayiinin hemen hemen tamamı özel sektöre aittir. Özel sektöre ait 175 ilaç fabrikası ve laboratuvarına karşılık, devlet sektöründe 3 kuruluş bulunmaktadır. Tüm ilaç üretimini yapan bu kuruluşlardan 30 adedi, toplam yıllık üretimin % 85'den fazlasını gerçekleştirmektedir. Bunların dışında 24 ilaç üreticisi ya da mümessil firma da müstahzarlarını fasonaj olarak özel sektöre ait bu fabrika ve laboratuvarlarda gerçekleştirmektedirler. 90 kadarı İstanbul'da bulunan özel sektör fabrika ve laboratuvarlarının geri kalanı İzmir, Ankara, Samsun, Adana, Diyarbakır, Zonguldak illerindedir.

Yabancı ilaç firmaları, toplam üretimin yüzde 60'ını ellerinde tutarlar. Geriye kalan üretimin büyük bir kısma da *royalty* ile yapılan ilaçları kapsar (*royalty* yabancı firmanın verdiği adı ve formülü kullanarak, ilaç yapımı karşılığı ücret ya da komisyon ödeme anlamına gelir).

1976 yılında yapılan ilaç sanayii yatırımları; toplam makine yatırımı 2,8 milyar TL ve inşaat yatırımı 1,3 milyar TL olmak üzere toplam 4.1 milyar TL olarak hesaplanmıştır. Bu yatırımlar; ambalajlama aşamasında ülkemize teknolojik yenilikler getirmeyen, ülkemiz hammadde potansiyelini değerlendirmeyen, tam tersine üretim girdilerinde ana ya da yardımcı hammaddelerin bütününe yakınına dış ülkelerden sağlayan, ülkemizde hammadde üretimi yapan firma görüntüsünde olanlar da sentez ünitelerini genellikle hazır ilaç ünitesinin tüm indirekt giderlerini, hammadde üreten sentez laboratuvarlarına kaydıran ya da sentez ünitelerini genellikle hazır ilaç üreten üniteler yanında kuran, yani basit ve son reaksiyon aşamalarını ülkemizde gerçekleştiren özellikler taşımaktadır. Şöyle ki:

a) Bayer firması, salisilik asit ve asit anhidridi dışardan getirmekte ve ülkemizde basit bir asetilleme işlemiyle Aspirin yapmaktadır.

b) Ergotamin Tartarat yaptığı iddia eden Sandoz firması, ergo ekstresi ile tarratik asidi dışardan getirip, Türkiye'de tuz teşekkülünü sağlamaktadır.

c) Librium yaptığı iddia eden Roche firması, sentezin son bir iki safhasını Türkiye'de yapmaktadır. Bu sayede de, daha önce aynı ilaca patent almış olan başka firmalar olduğu gerekçesiyle Librium'un kendi tekelinde satılması hakkını kaybeden Roche, bu kez sentez izni alarak hem tek satıcı olmuş hem de çok yüksek fiyatla Librium dışalımını sentez adı altında gerçekleştirmiştir.

d) Carlo Erba firması, liyofilizasyon tesisi kurmasını büyük bir yenilik ve bir tür hammadde yapımı şeklinde yansıtmıştır ve bu basit yöntem hakkında fikri olmayan kişilerden takdir bile toplamıştır.

e) Wyeth firması, süt tozu tesisleri de kurarak, üstelik doktorlarımıza çocuk sahibi olduklarında ücretsiz çocuk maması dağıtarak, ilaç yapımından başka

çocuk maması alanına atlamıştır; ayrıca Amerika'da böbreklere zararlı olduğu gerekçesiyle yapımı engellenen Fenasetin'in ülkemizde yapım iznini almıştır.

1973-1974 İlaç Kataloğuna göre Türkiye'de preparat görüntüsü şöyledir:

280 adet	Analjezik, Antiromatizmal, Antispazmotik ilaç
203 adet	Öksürük preparatı
179 adet	Vitamin preparatı
36 adet	Kloramfenikollü preparat
11 adet	Ampicilin preparatı
50 adet	Tetraksiklin preparatı
13 adet	C Vitamini preparatı
57 adet	İştah şurubu

Bu ilaç firmaları çeşitli olanaklarını hazır ilaç yapımı kapasitelerini genişletmek için kullanarak, son yıllarda ilaç sanayi üretiminin çoğuna sahip olmuşlardır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda devlet, tekelleşme endişesiyle, söz konusu firmaların hazır ilaç yapımında genişlemelerini sınırlayan önlemler almışsa da, yetersiz kalmıştır.

Türkiye ilaç sanayii 1975'de penisilin ve tetrasiklin hariç 101 milyon TL'lik antibiyotik; 31 milyon TL civarında steroid dışalımını gerçekleştirmiştir. Yine aynı yıl, salisilik asit ve türevleri 4,6 milyon TL, benzodiazepam türevleri 28.500 dolar, ksantin türevleri de 5,5, milyon TL civarında ithal edilmiştir. İlaç sanayimizin tüm hammadde dışalımını ise, 1964'de 99,6 milyon TL, 1967'de 174.7 milyon TL, 1970'de 250 milyon TL, 1973'de 486 milyon TL, 1974'de 579.5 milyon TL, 1975'de de 750 milyon TL civarında gerçekleştirmiştir.

1967 yılında ilacın 400 milyon TL'lik kısmı yabancı sermaye tarafından, 350 milyonluk kısmı da yerli firmalar tarafından üretilmiştir. Yerli firma üretimlerinin yarısı da royalty ile yapılmış ve dış ülkelere 21.8 milyon TL royalty ücreti ödenmiştir. Bütün bunlardan, 1967'de ilaç sanayimiz sayesinde yurt dışına çıkan döviz miktarı bulunabilir. Şöyle ki: Yabancı firmaların 400 milyonluk üretiminin iyimser bir hespla % 10 karının yurtdışına çıkan kar transferi olarak, döviz miktarı 40 milyon TL; aktif madde dışalımını bu yıl için 174.7 milyon TL; royalty ücreti 21.8 milyon TL olup; bu üçünün toplamı 236,55 milyon TL etmektedir.

Ülkemizde toplam 14 ülke, 133 firma ile yer almıştır. 29 kuruluşla Federal Almanya önde gelmektedir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı alıntlarına göre,

Türkiye'ye fiilen gelen yabancı sermayenin sektörel dağılımında, ilaç sanayimiz % 22.8 ile, kauçuk, elektrik-elektronik-madeni eşya, makine ve taşıt araçları payının çok önünde yer almaktadır.

1974-1975 İlaç Rehberinin incelenmesinde, üretilen ruhsatlı ilaç sayısının galenik şekil ayırımı yapılmadan 2467 adet olduğu ve bunun 1362'sinin 82 yerli firmaca, 560'ının 18 yabancı firmaca, 545'inin de yabancı firmalarla lisans anlaşması olan yerli firmalarca ürettiğini görüyoruz. En az ruhsat sahibi olan yabancı sermayeli firmanın boyutunu optimal büyüklük olarak alırsak; yabancı firmalar, yerli firmalar ve yalnızca lisanslı üretimi olup kendine ait ruhsatı olmayan yerli firmalarla birlikte 58 firmanın ruhsat adedi 2072'dir. Yani tüm ilaç ruhsatlarının % 84'ü.

İstanbul Sanayi Odası Sicil Fişlerine göre 1945-1953 arası kurulan yerli ilaç firmalarının kuruluş sermayeleri toplamı 16.7 milyon TL iken, 1954 yılında kurulan yalnızca Türk Hoechst İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin kuruluş sermayesi 18 milyon TL' dir. 1954-1959 yılları arası kurulan yerli ilaç firmalarının kuruluş sermayeleri toplamı 116.7 milyon TL iken, aynı yıllarda Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'na dayanılarak kurulan firmaların kuruluş sermayeleri toplamı da 56 milyon TL. dir.

Tüm bu verilerden ilginç sonuçlar çıkartılabilir. Yabancı sermaye Türkiye ilaç sanayiine tek firmayla girerken, tüm yerli sermayeye eşit anamal getirmiştir. Giderek, royalti bağlantılı yerli firmalar çoğalırken, bu aşamada kuruluş oranlamasında, yerli işbirlikçi sermaye, direkt gelen yabancı sermayenin iki katına ulaşmaktadır.

Bu arada ilginç bir örnek olarak SQUIBB ilaç firmasının hesaplarına göz atarsak;

Kuruluş: 1951

Sermayesi: % 71 yabancı sermayeli olarak 1.4 milyon TL

1954 Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'ndan Sonra Sermayesi: 6,5 milyon TL

1955 Yılı Karı: 2.73 milyon TL

1956 Yılı Karı: 6.3 milyon TL

1959 Yılı Karı: 7.1 milyon TL

1962 Yılına Kadar Yaptığı Kar Toplamı: 25,6 milyon TL

Bir yıllık karın tüm yatırımdan fazla oluşu oldukça şaşırtıcıdır! Bu örnek, az gelişmiş ülkelerdeki üretimin, yabancı sermayece yaratılan artık değerın ülke içinde tutulması gereğini iyice vurgulamaktadır.

Türk İktisatçılar Birliği raporlarına göre: 1972'de toplam ilaç üretimi 1,750 milyar TL. olup, yabancı sermaye üretimi 700 milyon TL. ile toplam içinde %40'ya sahiptir. Ancak yabancı sermaye 5 yılda %76'lık bir üretim artışı gerçekleştirmiştir. Aynı yıl yerli firmaların üretimi 1,049 milyar TL. olup, bu üretimin %85'i patent-lisans anlaşmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bunun için de yaklaşık olarak 45 milyon TL. royalty ödemesi yapılmıştır. Buna göre, yabancı sermayeli üretimin yanında, yerli sermaye üretiminin % 85'i, dışa kar transferleri yaptırtan sermaye şeklindedir.

1972 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan maliyet analizlerinde, ilaç üretimi toplam girdilerinin satış fiyatına oranı % 57,3'tür. Toplam girdilerin % 69,2'si *ithal edilenler* olarak belirlenmiştir. Buna göre ilaç satış fiyatının % 40'ı ithal edilen girdilere ödenmektedir. İşte bu % 40, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer yitirmesi sonucu, sürekli olarak ilaç fiyatlarını arttırıcı bir etken olmaktadır. İlaç fiyatlarının saptanmasındaki yöntem, girdilerin fiyatlarının yükselmesiyle birlikte artan ilaç maliyetiyle orantılı olarak imalatçı karını da arttırmaktadır. 1970'de ilaç tüketimi 1,035 milyar TL., 1973'de 2,829 milyar TL. olmuştur. İlaç fiyatındaki, yani arzdaki artışla beraber ilaç tüketiminin, yani talebin artışı da diğer bir nedendir.

Az gelişmiş ülkeler Batı'dan toplam 32 milyar dolarlık hammadde dışalımını gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin tüm hammadde girdisi, bütün dışalımın 1967'de % 47,9'unu ve 1971'de % 51,3'ünü meydana getirmekteydi. Türkiye'nin dış ticaret açığı ise, 1973'de 3 milyar dolar idi. Tüm bu veriler, ülkemiz sanayiinin dışa bağımlı, montajcı kişiliğini ve işbirlikçi unsurlarca yönlendirildiği gerçeğini tekrar vurgulamaktadır. İlaç sanayii de yapı içinde aynı görünümündedir. 1971 yılında ülkemize gelen yabancı sermaye 187,6 milyon TL. idi ve tüm know-how (sıcak bilgi-teknolojik ayrıntı bilgi), patent, lisans hakları vb. dahil toplam kar transferlerinin de 90,9 milyon TL. olması ürktücü bir gerçektir.

Türkiye'de 1973 istatistiklerine göre kimya sanayiinde, toplam 27 firma 309 milyon TL. ile, bu sanayi in sermaye toplamının % 64,3'ünü teşkil etmektedir. Bu oran her geçen yıl artmakta ve tekelleşmeleri haber vermektedir.

İlaç üretiminde hammaddenin % 98'i, yardımcı maddelerin de % 86'sı dışardan sağlanmaktadır. Ve ilaç üretiminin % 85'i 19 firmanın kontrolü altındadır. Yabancı firmalar, piyasa ilaçlarının % 63'ünün dışalımını, yapımını ve ambalajlanmasını yapmaktadır. Bu gerçekler, dışa bağımlı-ambalajcı ve yalnızca iç pazara satış yapan ilaç sanayimizin, gittikçe artan oranlarla, üretiminin belirli ellerde toplanmakta

olduğunu, ayrıca da yabancı sermayenin direkt ya da endirekt kendi kar transferine olanak tanıyan işbirlikçi sermaye olarak da tekelleşme eğilimini kanıtlar.

Yabancı sermayeli firmalar, dünya piyasasından çok düşük fiyatla satın alılabilecek hammaddeleri yüksek fiyatla ithal etmekte ve maliyet fiyatlarını arttırarak büyük karlar elde etmektedirler. Örneğin:

- a) Dünya piyasa fiyatı 1,8 dolar olan Belladon total alkaloidi, ülkemize 457,5 dolardan ithal edilmekte ve burada firma tam % 25400 kar etmektedir.
- b) 1970'de Klorbenzodiazepam İtalya'da 57 dolar iken, ithalatçı firma İsviçre merkez firmadan 738,37 dolara dışalım gerçekleştirmiştir.
- c) Klortiazid İtalya'da 6 dolar iken, ithalatçı firma İngiltere'den 84,62 dolara dışalım gerçekleştirmiştir.
- d) 1970'de Roche firması, Librium'un serbest piyasa fiyatı 40 dolar iken, dışılımı 275 dolara gerçekleştirmiştir ve bir kutu Librium, yapım sonunda kilosu 1200 dolara gelecek şekilde satılmıştır.

Bu örneklere Türkiye ile benzer yapı gösteren İspanya'da gerçekleştirilen dışalım rakamlarını da katalım:

- a) Amitriptilin, kilogramı dünya piyasasında 5.000 peseta iken, dışılımı ithalatçı yabancı firma tarafından 44.000 pesetaya gerçekleştirilmiştir.
- b) Sodyum Ampisilin, dünya piyasası 12.400 peseta/kg iken, 27.000 peseta/kg'dan ithal edilmiştir.
- c) Betametazon asetat, dünya piyasasında 1.800.000 peseta/kg iken, 3.400.000 peseta/kg'dan ithal edilmiştir.

Üstelik tüm bu gerçeklere karşın, Türkiye Bankalar Piyasası yerli sermayeli ilaç sanayiine 20-30 milyon TL. kredi tahsis ederken, yabancı sermayeli ilaç sanayiine 110 milyon TL. kredi sağlamıştır.

İlaç sanayinin toplam imalat sanayi katma değeri içindeki payı, 1972'de % 2, 1973 ve 1974'de % 1 olmuştur. Buna karşılık, toplam özel imalat sanayii içindeki katma değer payı, 1972'de ve 1973'de % 10 iken, 1974'de % 3 olmuştur (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı- İlaç ve Hammaddeleri Sanayi Sektörü Özel İhtisas Komisyonu Raporu). Bu anlamlı analiz, bize açıkça ilaç endüstrisinin global katma değer artışının yavaşladığını ve bu endüstrinin statikleştiğini kanıtlar.